

Dr hab., prof. APS Ewa Zasepa
Instytut Psychologii
Akademia Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa

Warszawa, 16.05.2018r.

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Aleksandry Myślińskiej
„Nadzieja a przystosowanie psychospołeczne młodzieży o różnych typach osobowości
wychowującej się w placówkach opiekuńczo-wychowawczych”**

Pani mgr Aleksandra Myślińska swoją rozprawę doktorską poświęciła charakterystyce funkcjonowania młodzieży wychowującej się w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Mianowicie, celem swoich badań uczyniła określenie zależności między nadzieją uduchowioną i nieuduchowioną a przystosowaniem psychospołecznym rozumianym jako umiejętność konstruktywnego radzenia sobie w trudnych sytuacjach społecznych, prawidłowe ustosunkowania się do innych ludzi oraz satysfakcję z życia. Związki te starano się zbadać uwzględniając różne typy osobowości młodzieży.

Literatura przedmiotu, jak wykazano w części wstępnej, zawiera stosunkowo mało prac poświęconych dzieciom i młodzieży przebywającym w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Dlatego przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska stanowi ważny wkład do wiedzy naukowej z tego obszaru. Uzyskane wyniki badań ukazujące dużą heterogeniczność populacji stanowią ponadto cenną wskazówkę do oddziaływań wychowawczych.

Rozprawa doktorska składa się z sześciu rozdziałów. Trzy pierwsze stanowią podstawy teoretyczne pracy. Pierwszy z nich poświęcony jest zagadnieniom przystosowania psychospołecznego. Doktorantka podaje w nim znaczenie terminu przystosowanie oraz omawia trzy aspekty przystosowania osoby, tj. adaptację organizmu do warunków otoczenia, umiejętność zaspokajania własnych potrzeb oraz prawidłowe funkcjonowanie w grupie. Wskazuje na wieloczynnikowe uwarunkowania przystosowania człowieka, koncentrując się zwłaszcza na czynnikach środowiskowych, w tym zwłaszcza działających we wczesnym dzieciństwie. W dalszej części tego rozdziału Autorka opisuje wskaźniki przystosowania psychospołecznego, które przyjęła w swoim projekcie badawczym, tj.: sposoby

ustosunkowania się do innych ludzi, radzenie sobie w trudnych sytuacjach społecznych oraz zadowolenie z własnego życia. W ciekawy sposób omawia różne rodzaje relacji międzyludzkich kierowanych różną motywacją społeczną, a także wskazuje na różne ich źródła we wczesnych relacjach z rodzicami. Rodzaje relacji interpersonalnych rozumie zgodnie z koncepcją H. Vertommen'a i F. Rochette'a, którzy przy ich opisie stosowali trzy kryteria: pozycję zachowania, ukierunkowanie relacji i sposób zachowania. Doktorantka analizuje następnie rodzaje trudnych sytuacji społecznych oraz sposoby radzenia sobie z nimi. Sposoby te mogą mieć charakter konstruktywny (zadaniowy) bądź destruktywny (agresywny, unikowy, uległy). Podział ten jest wprowadzony zgodnie z koncepcją D. Boreckiej-Biernat. Percepcja sytuacji trudnej i podejmowane w związku z nią działania pozostają w znacznym stopniu pod wpływem wczesnych doświadczeń, ukształtowanego systemu wartości i obrazu siebie. Na zakończenie tego rozdziału określono termin satysfakcja z życia przyjmując za Dienerem (Diener, i in., 1985), że jest to „ogólna ocena zadowolenia z własnych osiągnięć i warunków życia” (s. 27). Wymienia czynniki warunkujące poziom zadowolenia z życia podkreślając przy tym zwłaszcza znaczenie cech wewnętrznych.

Rozdział drugi poświęcony jest głównie nadziei. Kończąc ten rozdział Doktorantka rozważa również związki między typami osobowości w rozumieniu koncepcji Eysencka z nadzieją oraz przystosowaniem psychospołecznym. Rozdział ten w mojej ocenie zawiera najwięcej ciekawych, mało znanych w literaturze polskiej informacji. Nadzieję rozumie Doktorantka jako jeden z elementów osobowości. Jest ona jedną z ważniejszych potrzeb człowieka i wspiera jego egzystencję. W literaturze przedmiotu nadzieja ujmowana jest, jak podaje Autorka, jako struktura poznawcza, jako emocja, bądź jako postawa wobec siebie i świata. W pracy bardzo wnikliwie psychologicznie nakreślono rozwój i rolę nadziei w życiu człowieka w różnych koncepcjach, tj. psychodynamicznych (omówiono poglądy E. Fromma i E. Eriksona), w poznawczych (uwzględniono koncepcje J. Kozielskiego i C.R. Syndera), personalistycznych i egzystencjalnych (omówiono poglądy K. Popielskiego). Bardzo szczegółowo omawia Autorka integracyjną koncepcję nadziei A. Scioli. Stanowi ona bowiem podstawy teoretyczne projektu badawczego. Nadzieja w tej koncepcji jest rozumiana jako emocja złożona. Składa się z czterech wymiarów: biegłości osobistej, przywiązania, zdolności przetrwania oraz duchowości, które to wymiary mają wielopoziomowe uwarunkowania.

W rozdziale trzecim Autorka dokonuje charakterystyki placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz ich wychowanków, a także opisuje stan dotychczasowych badań nad rozwojem nadziei i przystosowaniem psychospołecznym w tej populacji. Wskazuje na pozytywne kierunki zmian w funkcjonowaniu tych instytucji. Moją uwagę zwrócił fakt, iż

Autorka omawia nie tylko wiele czynników zagrażających prawidłowemu rozwojowi dzieci i młodzieży, ale stara się też wskazywać wiele pozytywnych ich właściwości i prób konstruktywnego radzenia sobie z trudną sytuacją życiową.

Podsumowując, zawarte w trzech rozdziałach teoretycznych informacje dobrze uzasadniają podjęty cel pracy, wyjaśniają podstawowe zmienne zawarte w projekcie badawczym, wskazują na brak w literaturze przedmiotu jednoznacznego rozwiązania podjętego zagadnienia. Być może, w mojej ocenie, Doktorantka zbyt mało zawiera własnych refleksji i podsumowań omawianych treści. Może też warto byłoby zastosować więcej odwołań do współczesnej literatury zagranicznej.

Rozdział czwarty rozprawy ma charakter metodologiczny. Głównym celem badania jest określenie charakteru związku między nadzieją a przystosowaniem psychospołecznym młodzieży wychowującej się w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Problem badawczy obrazuje teoretyczny model zależności między nadzieją nieuduchowioną, (której komponentami są: biegnosć osobista, przywiązanie, zdolność przetrwania) i uduchowioną a przystosowaniem psychospołecznym, którego wskaźnikami są: strategie radzenia sobie w sytuacjach niezgody, satysfakcja z życia oraz sposoby ustosunkowania się wobec innych. Zmiennymi moderującymi te związki są cechy osobowości. Czyli Autorka zakłada, że ujawnienie się wpływu nadziei na przystosowanie psychospołeczne ma miejsce u osób o pewnych predyspozycjach osobowościowych. Do poszczególnych pytań badawczych sformułowano poprawnie uzasadniane hipotezy badawcze (tj. hipotezę ogólną, cztery hipotezy szczegółowe i dodatkowe do każdej z nich; łącznie 12 hipotez). Wskazują one na charakter zależności między nadzieją a zmiennymi wyjaśnianymi oraz zakładają zależność tego związku od różnych cech osobowości. Do opracowanego teoretycznego modelu badań poprawnie dobrano techniki badawcze. Na wyróżnienie zasługuje przygotowanie przez Autorkę polskiej adaptacji „Dziecięcej Skali Nadziei” A. Scioli, w tym określenie jej właściwości psychometrycznych. Moją uwagę zwróciła również bardzo staranna procedura badawcza, w której przeprowadzono badania pilotażowe mające na celu jak najlepsze dopasowanie technik badawczych do możliwości młodzieży. Zbadano dużą grupę osób (tj. 200 osób, zaś po wyeliminowaniu niepełnych arkuszy – 173 osoby: 84 kobiety i 89 mężczyzn) w wieku 15 – 21 lat. Dokonano ich dokładnej charakterystyki, w której podano również ilość i jakość relacji z rodzicami oraz jakość relacji z wychowawcami. Kolejny rozdział zawiera analizę wyników badań. Jest bardzo dobrze przygotowany, przy zastosowaniu dobrze dobranych i zaawansowanych metod statystycznych. Uzyskano dane

wskazujące na dużą złożoność funkcjonowania psychologicznego młodzieży, a także na ich trud przystosowania się do sytuacji, w której się znajdują i pragnienie jak najlepszego poradzenia sobie z wyzwaniami życiowymi. Wiele z tych wyników jest nieco zaskakujących w świetle zaprezentowanej literatury przedmiotu. Bardzo wiele z nich skłania do refleksji nad tajemnicami ludzkiej kondycji i zawartych w człowieku możliwości wzrastania pomimo doświadczanych trudów życia. Bardzo ważny wydaje mi się wynik, który wskazuje na brak różnic między młodzieżą wychowującą się w placówkach opiekuńczo-wychowawczych a ich rówieśnikami wychowującymi się w domach rodzinnych pod względem poziomu nadziei pokładanej w biegłości osobistej oraz w relacjach z innymi. Może to wskazywać na ich dużą odporność psychiczną, dojrzałe zrozumienie innych a także tego, co jest ważne w życiu. Może też wskazywać na ważność wsparcia udzielanego nie tylko przez rodziców ale również przez wychowawców. Na wyróżnienie zasługuje w mojej ocenie fakt, iż Autorka bardzo dojrzałe a zarazem ciekawie, wykraczając poza problemy ujęte w hipotezach analizuje powiązania między nadzieją - wynikiem ogólnym, nadzieją nieuduchowioną, nadzieją uduchowioną oraz poszczególnymi jej komponentami a trzema wskaźnikami przystosowania psychospołecznego osób. Moderatorami tych relacji są cechy osobowości. Analizy te są dokonane zarówno w całej grupie jak i w dwu podgrupach zróżnicowanych ze względu na płeć. Uzyskano bardzo dużo wyników istotnych nie tylko ze względów poznawczych ale też ważnych dla praktycznych zastosowań. Podkreślają one znaczenie poznania cech osobowości młodzieży oraz kształtowanie u niej różnych komponentów nadziei nieuduchowionej i uduchowionej. W ostatniej części analiz ukazuje Autorka całościowy obraz zależności między nadzieją, cechami osobowości a sposobami radzenia sobie w sytuacjach społecznie trudnych, rodzajami ustosunkowań międzyludzkich oraz satysfakcją życiową. Dokonuje tego wykonując analizę korelacji kanonicznej oraz sprawdzając istotność modeli zależności mediacyjnej i supersyjnej, gdzie nadzieja jest mediatorem zależności cech osobowości i cech przystosowania psychospołecznego. Szacuje Ona też istotność modeli mediacji moderowanej. Rozdział ten jest niezwykle bogaty. Poszczególne jego części mogłyby się stać podstawą do opracowania odpowiednich oddziaływań wychowawczych a także terapeutycznych. Ostatni rozdział rozprawy stanowi dyskusja i omówienie wyników. Autorka poprawnie na podstawie uzyskanych wyników ustosunkowuje się do sformułowanych pytań i hipotez badawczych. Zawiera bardzo ciekawe własne refleksje a także próby praktycznych zastosowań uzyskanych wyników.

Podsumowując, bardzo dobrze oceniam rozprawę doktorską Pani mgr Aleksandry Myślińskiej. Jest bardzo starannie przygotowana i nowatorska. W istotny sposób przyczynia się do poznania funkcjonowania młodzieży wychowującej się w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Stanowi próbę rozwiązania bardzo ważnego i stosunkowo mało opracowanego w literaturze przedmiotu zagadnienia powiązań między nadzieją rozumianą wielowymiarowo a przystosowaniem psychospołecznym u tej młodzieży w zależności od różnych typów osobowości. Autorka bardzo dobrze uzasadnia potrzebę opracowania takiego tematu, przytaczając stan dotychczasowych badań nad poruszonym zagadnieniem. Przetłumaczyła jedno z zastosowanych narzędzi badawczych. Zbadła dużą grupę osób. Bardzo starannie dobrała zaawansowane metody analiz statystycznych i poprawnie zinterpretowała ich wyniki. Uważam, iż Doktorantka wykazuje bardzo dużą wnikliwość, rzetelność i dojrzałość badawczą.

Oceniam, że rozprawa doktorska mgr Aleksandry Myślińskiej spełnia warunki ustawy o stopniach i tytule naukowym i wnoszę do Rady Naukowej Wydziału Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II o dopuszczenie mgr Aleksandry Myślińskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Warszawa, 16 maj 2018

dr hab., prof. APS Ewa Zasępa